

Людмила Гнесь

канд. арх., доцент кафедри містобудування,

Національний університет «Львівська політехніка», Львів

e-mail: liudmyla.b.hnes@lpnu.ua

orcid: 0000-0001-5594-2474

ЕВОЛЮЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЕРШОЇ ХВИЛІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ПОКАЗОВОГО СІЛЬСЬКОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ 60-Х РОКІВ ХХ ст.

© Гнесь Л., 2022.

<https://doi.org/10.23939/sa2022.01.030>

У статті репрезентовано результати власних натурних досліджень “експериментально-показових” сіл. Авторка аналізує утворення й забудову “перспективних” сіл на прикладі сіл, збудованих на перших етапах архітектурно-містобудівної реорганізації українських сіл, та політики стирання відмінностей між містом і селом. Висвітлено недоліки проєктування житла “міського” типу для забудови села.

Ключові слова: “перспективні села”, “неперспективні села”, експериментально-показові села, садибна забудова, площі садиб, блоковані будинки, господарський проїзд.

Постановка проблеми

Період 60-х років ХХ ст. увійшов в історію як ще один насильницький експеримент над українським селом. За аналогією із будівництвом нових міст, яке здійснювалося на основі великих містоутворюючих чинників (заводів, фабрик чи великих енергетичних об'єктів), у сільській місцевості такою умовою вважалося виключно виробництва радгоспів, колгоспів. Поряд із цим, сільськогосподарське виробництво в межах приватної садиби селянина розглядалось як дрібно-буржуазний анахронізм, який має відмерти, оскільки воно, згідно комуністичної ідеології, не відповідає сутності соціалістичного способу життя. Реалізація цієї ідеї пролягала через укрупнення сільських поселень і ліквідацію т. зв. неперспективних невеличких сіл і десятків тисяч хуторів. Так, унаслідок укрупнення в 1960-х роках із 58,5 тис. хуторів в Україні залишилося 8,4 тис. (Смолій, 2010). Цей процес “стиснення” поселенської мережі призвів до значного скорочення чисельності сільських населених пунктів, особливо дрібних, а натомість зросла кількість великих сіл. Це у свою чергу вилилось у скупчення населення у зоні впливу великих міст та формуванням агломерацій.

Політика ліквідації неперспективних сіл стала однією із причин системної кризи села. Вважалося, що вся інфраструктура таких сіл мала бути схожою на міста (багатоквартирне житло, клуби, адміністративні комплекси, парки, виробничі комплекси, тощо). У таких нових “перспективних” селах концентрується населення, зосереджується виробниче, житлове і культурно-побутове будівництво, проводиться благоустрій. За допомогою держави споруджуються багатоквартирні житлові будинки, палаци культури, універмаги, прокладаються інженерні мережі. До числа “перспективних” увійшли 18 846 сіл (а всього, за даними 1975 р., в Україні їх було 31 077). До 1977-го проєкти комплексної забудови були готові для 15 784 із них. У розробці брали участь понад 30 проєктних організацій (Нікіфоров).

Цей курс мав на меті врятувати кризову ситуацію у сільськогосподарській галузі колишнього СРСР, але поряд із цим мав ще й ідеологічне спрямування, в основі якого лежало завдання показати благополучне життя радянського селянина. Саме тому в період 1966–1970 рр. в Україні було здійснено перший етап будівництва з 15 нових “експериментально-показових” сіл, до 1975-го їх стало близько 30, а всього запланували і закінчили 41 такий об’єкт. (Нікіфоров). Результати експериментально-показової перебудови українського села у свій час досить повно висвітлювалися в численних наукових публікаціях. Однак усі ці результати незмінно оцінювалися через ідеологічну призму комуністичної ідеології. Опісля, відколи Україна відкинула соціалістичний спосіб господарювання і твердо обрала шлях ринкової економіки і стає поступово аграрною супердержавою світового рівня, важливо оцінити здобутки та прорахунки експериментів у сфері сільського будівництва саме з позиції реальних потреб селян, вільного підприємництва на селі. Це актуально ще й тому, що по досить багатьох параметрах нові генплани сільських населених пунктів і досі принципово мало чим відрізняється від генпланів 60-х років ХХ ст. Окрім того, значний часовий відрізок часу (як мінімум два покоління) еволюції цих експериментальних поселень дає можливість більш ґрунтовно відслідкувати наслідки експериментів, виявити, які з них витримали випробування часом, а які ні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх досліджень, розвитку українського села періоду 60–70 років ХХ ст. присвячено окремий пласт наукових праць різних спеціальностей. Значна частка таких праць належить науковцям економічної галузі, теоретикам, історикам. Важливими у цій сфері досліджень виступають праці науковців-архітекторів, в яких аналізувалися проблеми архітектурно-містобудівного розвитку сіл України.

Здебільшого у цих працях констатуються результати теоретично-проектних розробок архітекторів тієї епохи, спроба реалізації їхніх ідеологічних концепцій у проектно-будівельну галузь у загальноукраїнському масштабі. Значними є такі наукові праці: З. Мойсеєнко, Г. Болотова, В. Косенка (Мойсеєнко, Болотов, Косенко, 1987), О. Михайлишин (Михайлишин, 2020), Г. Зеньковича (Зенькович, 1980), С. Кругляка (Кругляк, 1987), Ю. Косенка, Ю. Самойловича, О. Чижевського (Косенко, Самойлович, Чижевський, 1990).

Оскільки проблема розвитку українського села і сьогодні є вкрай актуальною, це знайшло своє відображення у низці праць вітчизняних науковців. Зокрема, відомі напрацювання теоретично-економічного спрямування щодо оптимізації функціонування системи розселення Л. Заставецької (Заставецька, 2008).

Формування образу забудови радянського села на початковому етапі присвячено працю І. Акмен (Акмен, 2019). До цього масиву публікацій варто віднести також працю О. Брайченка (Брайченко, 2019), в якій розглядається село як соціокультурний простір.

Відомими є роботи, які виконано в історичній площині – історії розвитку сіл окремих регіонів України. Праці авторства І. Кіма (Кім, 1985), П. Шкраб’юка (Шкраб’юк, 1980). Сьогодні ця сторінка історії українського села також зацікавила сучасних дослідників, які подорожують та фіксують сучасний стан колишніх “показових” сіл. Так відомими є фоторепортажі письменника, режисера Є. Нікіфорова (Нікіфоров).

Мета дослідження

Мета розвідки полягає у вивченні та аналізі помилок, прорахунків архітекторів проєктувальників генпланів села, які під впливом політичної ідеології знехтували реаліями життєдіяльності і традиціями господарювання українського селянина.

Об’єктом дослідження виступають розпланувальні рішення територій і житлової забудови експериментально-показових сіл 60-х років ХХ ст. та їхні еволюційні трансформації протягом 50-річного періоду експлуатації.

Методи дослідження полягала у здійсненні:

- натурних обстежень із фотофіксацією колишніх експериментально-показових сіл (Кодаки Обухівського району Київської області, Грейгово Вітовського району Миколаєвської області, Себіне Новоодеського району Миколаївської області, Коробки Каховського району Херсонської області) та інтерв'ювання мешканців цих сіл;

- авторкою проаналізовано масив наукових публікацій у сфері урбаністики і соціальних трансформацій сільських поселень;

- застосовано емпіричний, теоретичний, порівняльний аналіз, узагальнення.

Виклад основного матеріалу

Першу чергу експериментально-показового села Кодаки було побудовано в 1969–1971 рр. ХХ ст. на вільній від забудови території. Його розпланування й архітектура є наочним прикладом рафінованого уявлення тогочасних українських архітекторів про ідеальну модель соціалістичного сільського поселення - центральної садиби колгоспу чи радгоспу.

Рис. 1. Проект генплану села Кодаки Київської області

Згідно з початковим проектом генплану села (рис. 1) сельбищна зона мала складатися з двох майже однакових за площею великих груп кварталів, розміщених обабіч від центральної осі – бульвару (шириною 34 м). Композиційно бульвар орієнтовано на вертикальний акцент – багатоквартирний односекційний 4-поверховий житловий будинок міського типу для спеціалістів (рис. 3). Біля цього будинку бульвар вливався у велику центральну площу селища. Окрім цього будинку, простір площі формувався периметрально розміщеними громадськими

будівлями: школою, будинком культури, торговим центром, аптекою, поштою, закладом громадського харчування, комплексом побутового обслуговування, правлінням колгоспу. Із тильного боку школи розміщено спортивну зону та сільський парк, за яким, у свою чергу, – сільська поліклініка. Із протилежного боку до спортивної зони прилягає виробнича територія радгоспу (рис. 1) посередині кожної з двох цих груп житлових кварталів передбачалося спорудження дитячих садків-ясел. Окрім вищезгаданого багатоквартирного односекційного 4-поверхового житлового будинку, усю забудову кварталів планувалося здійснити з використанням двох типів житлових будинків: блоковані двоповерхові 4-квартирні житлові будинки (по 10 будинків із кожного боку центрального бульвару) (рис. 4). Решта – максимально мінімізовані за площею і параметрами садибні 2-поверхові блоковані 2-квартирні будинки (рис. 5). Площі та розпланування квартир в усіх 3-х типах будинків аналогічне тогочасними типовими міськими квартирами – без жодних господарських приміщень (без сіней, комор, комірок, веранд), які традиційно були притаманні, обов’язкові та незамінні в українських сільських хатах для ведення підсобного домогосподарства. Аналогічно не передбачались і господарські будівлі на невеличких (0,06 га) вузьких смужках присадибних ділянок. Вважалося, що підсобне домогосподарство відволікатиме селян від колективної праці в крупному виробничому комплексі радгоспу, який споруджувався паралельно, зовсім поруч із сільбищною зоною. Відповідно цей комплекс мав забезпечити селян усім необхідним для прожиття.

Рис. 2. Сучасний генплан села Кодаки. Аерофотозйомка

Рис. 3. Багатоквартирний односекційний 4-поверховий житловий будинок міського типу для спеціалістів (фото автора, 2020 р.)

Рис. 4. Блоквані 2-поверхові 4-квартирні житлові будинки (фото автора, 2020 р.)

Рис. 5. Садибні 2-поверхові блоквані 2-квартирні будинки (із мінімізованими площами) (фото автора, 2020 р.)

Рис. 7. Однородинні будинки з мансардами (фото автора, 2020 р.)

Натурне обстеження села Кодаки виявило, що початковий генеральний план стосовно сельбищної зони було реалізовано тільки частково – здійснено забудову центрального бульвару та поперечної до нього осі – вулиці, яка включала в себе, з одного боку, – громадські об'єкти включно з центральною площею, з іншого – житлову забудову 2-квартирними блокваними садибними будинками, у тому числі – секційний 4-поверховий будинок.

У подальшому, вочевидь, відбулося коригування генплану, наслідком якого стали відмова від блокваних мінімізованих 2-квартирних 2-поверхових будинків на користь одноповерхових із мансардами (рис. 2). А також з'явилися невеликі за своїми розмірами однородинні будинки з мансардами (рис. 7).

Паралельно відбулося збільшення площі присадибних ділянок (приблизно у 1,5 рази). Внаслідок чого на присадибних ділянках з'явилися типові зблоковані господарські будівлі, які все ще вкрай були недостатніми по площі й кількості приміщень для ведення повноцінного підсобного господарства. Хоча вже така наявність збільшеної садибної ділянки та присутність мінімальних господарських споруд вже сприяла і понукала мешканців садиб до ведення підсобного господарство у мінімізованому вигляді (птиця, дрібна худоба, тощо).

Збільшення площ присадибних ділянок вплинуло на збільшення та зміну вуличної мережі села. У результаті, щоб забезпечити заплановану кількість садиб і певну заплановану кількість мешканців, з'являються додаткові вулиці, які не були передбачені генпланом поселення і утворилися вже за межами початково відведеної території села.

Проведене натурне обстеження експериментально-показових сіл через пів століття (по суті, через два покоління) після їх будівництва фактично засвідчило, що запропонована архітекторами концепція соціалістичної перебудови села в частині загальної просторової організації території поселення і цілком іншого формату побудови житлового фонду загалом не витримала випробування часом і практикою еволюції цих поселень. І в принципі не важливо, чи це відбулося внаслідок переосмислення цієї концепції її проєктантами, чи її ідеологами, чи внаслідок економічних причин, соціальних трансформацій, чи не прийняттям мешканцями експериментально-показових сіл. Очевидно, що всі вищезазначені чинники внесли якийсь свій внесок у відторгнення цієї концепції. Але для урбаністів, що працюють у сфері сільського будівництва, варто прийняти до відома цілком очевидний факт, що в експериментально-показових селах не виправдали себе:

- ні секційні багатоквартирні будинки міського типу;
- ні блоковані 2-, 4-квартирні котеджі;
- ні параметри і площі садиб;
- ні мінімізовані площі і номенклатура господарських будівель у структурі садиби.

До показово-експериментального будівництва площі присадибних ділянок у повоєнних генпланах села становили 2500 м², а ті, що були розплановані раніше, площею взагалі могли сягати до 0,6 га і більше. Ширина присадибних ділянок була в діапазоні 30–50 м. Зменшення цих площ у чотири рази (при однородинних і 2-родинних будинках) і в 6 разів (при 4-, 8-квартирних блокованих будинках) поряд із зменшенням їхньої ширини до 5–6 м практично унеможливило ведення присадибного господарства. Цьому безпосередньо сприяла і мінімізація, а по суті, відмова від господарських приміщень для утримання свійської худоби.

Результати такого експериментування з українським селом дуже добре видно зі стану сучасної забудови експериментально-показових сіл, які вражають своїм напівзотлілим середовищем, запустінням, викликаючи у відвідувачів безвихідь, подекуди трагізм. Малолюдні села, порожні будинки, окремі самочинно зведені підсобні будівлі, які зовсім не були передбачені у генпланах цих сіл, абсолютно не схожі на місто, та й, зрештою, і на село. Водночас у тих частинах забудови сіл, які експериментатори не встигли реалізувати згідно з проєктом, а таких випадків є дуже багато, бо коштів на реалізацію всього традиційно не вистачало, спостерігається самочинний відхід від первинного генплану в бік збільшення присадибних ділянок, збільшення їхньої ширини. Це відбувалось або шляхом об'єднання менших первинних дрібних ділянок в більші після того, як сусіди помирили чи покидали село, переселяючись в місто, або зміни розмірів, передбачених генпланом земельних наділів ще до початку їхньої забудови. Такі трансформації особливо чітко проглядаються у випадках, коли забудова здійснювалась уже не за кошт держави чи колгоспу (радгоспу), а безпосередньо селянами – майбутніми власниками, які за власний кошт не бажали будувати те, що їм не підходило. Відповідно на таких збільшених до 0,08–0,12 га ділянках вже з'являлися самочинно зведені господарські будівлі, достатні для ведення невеликого підсобного господарства. І характер такого постекспериментального села вже суттєво відрізняється в кращий бік саме наявністю сільської життєдіяльності.

Аналогічна трансформація відбулася із садибними будинками мінімальних розмірів, які пропонувались мешканцям сіл авторами експериментального будівництва, де замість традиційних однородинних хат нав'язувалися компактніші й економічніші (і в будівництві, і в експлуатації) блоковані 2-родинні будинки котеджного типу без господарських приміщень (без сіней, комори, господарської кухні тощо). У результаті в наш час серед таких "експериментально" мінімі-

зовано збудованих будинків неможливо віднайти такі, які б не зазнали добудов, надбудов, прибудов. Зазнають подібних трансформацій навіть ті будинки, які наразі вже змінили своє первинне призначення постійного сільського житла на функцію сезонних заміських дачних будиночків. Трапляються також випадки об'єднання двох блок-квартир спареного будинку в один більший. Ті житлові будинки, які зведені селянами уже в постекспериментальний період, не мають нічого спільного із експериментальними ні за кучим зовнішнім виглядом, ні за площею та номенклатурою приміщень і загалом відповідають потребам мешканців.

Зовсім невинуватим виявилось застосування в експериментально-показовому будівництві 60-х років ХХ ст. багатоквартирних двоповерхових (секційних і блокованих) і 4-поверхових секційних будинків із типовими квартирами міського типу. Практично скрізь наслідками впровадження цих типів житла, які нібито мали б забезпечити компактність території поселення, прибудинкові території наповнилися жахливими самобудами господарських споруд (сараї, хліви, навіси тощо). Тут мешканці квартир ведуть підсобне господарство, утримуючи різних домашніх тварин і птицю (рис. 8, рис. 9). Такі господарські зони практично в центральній частині села (на місті нормативного прибудинкового озеленення) аж ніяк не прикрашають село, не відповідають жодним санітарним розривам до житла, створюючи дискомфорт іншим мешканцям села. Це зайвий раз підтверджує і свідчить про явне нерозуміння авторів експерименту, специфіки сільського способу життя, глибокої філософії українського селянина, в якому віковична натура українських селян передбачає природне бажання та необхідність займатися господарством.

Рис. 8. Багатоквартирна забудова у с. Коробки Херсонської обл. Використання міжбудинкових територій під підсобне господарство (фото автора, 2020 р.)

Рис. 9. Парадний і тильний фасади багатоквартирної забудови у с. Себіне Миколаївської обл. Головний фасад багатоквартирного будинку і використання міжбудинкових територій під підсобне господарство (фото автора, 2020 р.)

Висновки

Функціональне розпланування села по аналогії із модними у 60-х роках ХХ ст. концепціями розпланування міських мікрорайонів мало лише частковий успіх, який полягав у створенні центральної площі, утвореній школою, будинком культури, об'єктами торгівлі, громадського харчування та побутового обслуговування. Окрім того, досить компактно й зручно була вирішена виробнича зона села. Натомість можна виділити кілька моментів, які виявилися невдалими:

– центральні вулиці у с. Коробки і особливо у с. Кодаки виявилися надто широкими як для села, хоч і експериментального; за значною кількістю дерев забудова практично не сприймається та більше асоціюється з асфальтованою дорогою в парку. Порівняно з надмірно компактними садибами таке рішення є наочним прикладом непомірного марнотратства території поселення. На той час вважалося, що державна земля нічого не коштувала, а мінімізація ширини садиби по фронту вулиці обумовлювалася лише бажанням зменшити протяжність інженерних комунікацій: радіо, електропостачання, вода, каналізація, дорожнє покриття;

– передбачена генпланом ширина сільських вулиць також виглядає надмірною, поряд із супер компактними мінімізованими площами садиб. Як наслідок, деякі господарі самовільно збільшують свої садиби, переносячи огорожі ближче до проїжджої частини вулиці, а інші у проміжку між проїжджою частиною і огорожею влаштовують складські зони, що створює певний хаос і зовсім не прикрашає вулиці;

– сільський парк також виявився зайвим для мешканців села, які на відміну від міських мешканців із дитинства постійно живуть і працюють в природному середовищі. Відтак передбачений проектом сільський парк швидко занепав і трансформувався в лісову гушавину;

– генпланом не передбачено сільське пасовище, яке поряд із фактичною відсутністю господарських будівель в садибі, призвело до зменшення поголів'я великої рогатої худоби в домогосподарствах.

Досвід проектування експериментально-показових сіл 1960-х років та їх тривала експлуатація, окрім негативних аспектів, показав також кілька позитивних прийомів, що виникли і спеціалізуються у сфері розпланування сільських поселень:

1 – самочинне звуження простору вулиць шляхом наближення огорожі садиб до проїжджої частини. Це збільшує ефективність використання цінного ресурсу як земля, а також унеможливує використання простору між огорожею садиби і проїжджою частиною під складування різноманітного непотребу і сільськогосподарської техніки;

2 – багатоквартирне житло у сільських поселеннях може бути допустимим, якщо воно буде розміщуватися в центральній частині села, його буде відносно небагато і застосовуватись у вигляді блокованих 2-поверхових житлових будинків із земельними ділянками (під сад чи город) із тильного боку будинку. При цьому бажано, щоб ширина блок-квартир була не меншою 5 м (краще 6 м), і до кожної квартири мають прилягати земельні ділянки аналогічної ширини і площею не менше 100 м². Окрім ділянки під сад чи город, у торці цих ділянок обов'язково необхідно передбачати блоковані господарські будівлі (для майстрування, зберігання інвентарю, літніх меблів, паркування приватного авто, тощо) площею до 30 м². Якщо їх не запроєктувати, вони всеодно рано чи пізно неодмінно виникнуть, але у вигляді жахливих самобудів, що зіпсують вигляд забудови;

3 – проїзди, які стихійно утворився вздовж господарських будівель при блокованих будинках (приклад у с. Себіне), а також подекуди спостерігався і в інших селах, засвідчив, що, не залежно від типу житлової забудови вулиці села (однородинними чи блокованими будинками), уздовж тильної сторони садиб доцільно передбачати господарський проїзд для транспорту до господарських будівель садиб;

4 – виконане автором натурне дослідження експериментально-показових сіл дозволяє зробити узагальнюючий висновок, що як тільки реалізація експериментальної забудови за державний кошт припинялась, село поступово поверталось до традиційної забудови (у рази збільшені площі садиб та

їхня ширина, що дозволило збудувати звичні однородинні будинки, господарські будівлі, організувати господарське подвір'я). Також варто зазначити, що на момент обстеження експериментальних сіл, закладені генпланом обмеження (розпланувальна структура кварталів, мережа доріг та проїздів) продовжують суттєво гальмувати потреби селянського домогосподарства по виробництву сільськогосподарської продукції.

Бібліографія

- Акмен І. Р., 2019. Використання народного досвіду й розробка житла українського колгоспника: дискусія в періодиці 1930–40-х рр. *Науковий вісник будівництва*. Т. 95. № 1. С. 34–43. <https://doi.org/10.29295/2311-7257-2019-95-1-34-43>
- Брайченко О. У., 2019. У пошуках доіндустріального раю. Публічні простори села та їх трансформації. *Спільне. Простір та нерівність*. № 12. С. 106–113.
- Заставецька Л. Б., 2008. Трансформація системи розселення регіону в умовах удосконалення адміністративно-територіального устрою України (на прикладі Тернопільської області): автореф. дис. ... канд. географ. наук / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці. 23 с.
- Зенькович Г. В., 1980. Сельские клубные здания. Київ: Будівельник. 248 с.
- Зенькович Г. В., Болотов Г. И., Кругляк С. Е., 1987. Сельские клубные и спортивные здания / под. ред. Э. И. Шиловой. Киев: Урожай. 200 с.
- Косенко Ю. А., Самойлович Ю. В., Чижевский А. П., 1990. Быть селу краше: Советы по благоустройству села / под ред. Ю. А. Косенко. Киев: Урожай. 192 с.
- Ким И. К., 1985. Новь советского села. Киев: Профиздат. 29 с.
- Моисеенко З. В., Косенко Ю.А., Болотов Г. И., 1987. Архитектура сел Украины. Київ: Будівельник. 176 с.
- Михайлишин О. Л., 2020. Особливості формування і проблеми модернізації громадських центрів експериментально-показових сіл України (на прикладі села зоря рівненської області). *Науковий вісник будівництва*. Т. 100. № 2. С. 57–65. <https://doi.org/10.29295/2311-7257-2020-100-2-57-65>
- Нікіфоров Є. Дослідні зразки: Радянські експерименти над селами та їхніми жителями у проєкті Євгена Нікіфорова. URL: <https://birdinflight.com/sela-evgeniya-nikiforova> (дата звернення: 01.04.2022).
- Смолій В. А., 2010. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка". 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Neperspektyvni_sela (дата звернення: 01.04.2022).
- Шкраб'юк П. В., 1980. Село з майбутнього. Львів: Каменяр. 141 с.

References

- Akmen I. R., 2019. Vykorystannia narodnoho dosvidu y rozrobka zhytla ukrainskoho kolhospnyka: dyskusiia v periodytsi 1930–40-kh rr. *Naukovyi visnyk budivnytstva*. T. 95. No. 1. S. 34–43. <https://doi.org/10.29295/2311-7257-2019-95-1-34-43>
- Braichenko O. U., 2019. U poshukakh doindustrialnoho raiu. Publichni prostory sela ta yikh transformatsii. *Spilne. Prostir ta nerivnist*. No. 12. S. 106–113.
- Zastavetska L. B., 2008. Transformatsiia systemy rozselennia rehionu v umovakh udoskonalennia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy (na prykladi Ternopil'skoi oblasti): avtoref. dys. ... kand. heohraf. nauk / Chernivetskyi natsionalnyi universytet imeni Yuriiia Fedkovycha. Chernivtsi. 23 s.
- Zenkovich G. V., 1980. Selskie klubnye zdaniya. Kyiv: Budivelnik. 248 s.
- Zenkovich G. V., Bolotov G. I., Kruglyak S. E., 1987. Selskie klubnye i sportivnye zdaniya / pod. red. E. I. Shilova. Kiev: Urozhaj. 200 s.
- Kosenko Yu. A., Samojlovich Yu. V., Chizhevskij A. P., 1990. Byt selu krashe: Sovety po blagoustrojstvu sela / pod red. Yu. A. Kosenko. Kiev: Urozhaj. 192 s.
- Kim I. K., 1985. Nov sovetskogo sela. Kiev: Profizdat. 29 s.
- Moiseenko Z. V., Kosenko Yu.A., Bolotov G. I., 1987. Arhitektura sel Ukrainy. Kyiv: Budivelnik 176 s.
- Mykhailyshyn O. L., 2020. Osoblyvosti formuvannia i problemy modernizatsii hromadskykh tsentriv eksperymentalno-pokazovykh sil Ukrainy (na prykladi sela zoria rivnenskoj oblasti). *Naukovyi visnyk budivnytstva*. T. 100. No. 2. S. 57–65. <https://doi.org/10.29295/2311-7257-2020-100-2-57-65>
- Nikiforov Ye. Doslidni zrazky: Radianski eksperymenty nad selamy ta yikhnimy zhyteliamy u proiekti Yevhena Nikiforova. URL: <https://birdinflight.com/sela-evgeniya-nikiforova> (data zvernennia: 01.04.2022).

Smolii V. A., 2010. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv: V-vo "Naukova dumka". 728 s. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Neperspektyvni_sela (data zvernennia: 01.04.2022).

Shkrabiuk P. V., 1980. Selo z maibutnoho. Lviv: Kameniar. 141 s.

Liudmyla Hnes'

PhD, Associate Professor at the Department of Urban Planning and Design

Lviv Polytechnic National University, Lviv

e-mail: rozenberg.nk@gmail.com

orcid: 0000-0001-5594-2474

**EVOLUTIONARY TRANSFORMATIONS OF THE FIRST WAVE OF EXPERIMENTALLY-
DEMONSTRATIVE RURAL CONSTRUCTION IN UKRAINE
IN THE 60'S OF THE XX CENTURY**

© Hnes' L., 2022

The article analyzes the main evolutionary transformations of experimental and demonstrational villages in Ukraine during the first wave of construction in the 60s and the policy of erasing the differences between cities and villages. Based on field studies, the problems and disadvantages of designing "promising villages" in Ukraine are revealed. Under the influence of communist ideology and slogans "erasing the differences between city and village", the architectural and functional degradation of such villages has practically occurred. The functional planning of the village, by analogy with the concepts of planning urban micro districts that were fashionable in the 1960s, had only partial success, which consisted in creating a central square formed by a school, a house of culture, trade, and public catering and consumer services. But the planned structures of peasant estates, their minimal areas that do not allow household farming, as well as minimized urban-type residential buildings – all led to the crisis of the Ukrainian village. In the course of the study, it was found that the restrictions laid down by the general plan – the planning structure of neighbourhoods, the network of roads and driveways – continue to significantly slow down the needs of the peasant household for the production of agricultural products.

Keywords: "promising villages", "unpromising villages", experimental and demonstration villages, manor buildings, estate areas, block houses, economic passage.